

A csónakban voltam, amikor megláttam. Épp szürkült: épp csak megettettem a lovakat, és másztam vissza, le a parton, a csónakhoz, és löktem el, hogy majd átmelegyek, vissza a táborba, amikor megláttam, tán negyedmérőföldnek a felére, fölfelé a folyón; úszott; épp csak a feje látszott ki a vízből, az se több egy pontocskánál abban a gyér világosságban. De tisztán láttam azt a hintaszéket, amit a búbján hintáztatott, ment egyenest vissza a morotva villájában lévő nádasba, ahol egész éven át tanyázik az idény előtti napig, mintha csak a vadőrök naptárt adtak volna neki, hogy mikor tisztuljon és tűnjön el onnan, senki se tudja hová, az idény utáni napig. De most itt van, jön vissza, időnek előtte egy nappal, úgy, mintha megkeveredett volna, és véletlenségből a tavalyi naptárt használta volna. Ez pedig elég baj lesz neki, mert én meg Mister Ernest holnap reggel lóra ülünk, és egyenest rajta fogunk ütni, amikor felkel a nap.

El is meséltem Mister Ernestnek, aztán vacsoráztunk, aztán megetettük a kutyákat, aztán meg segítettem Mister Ernestnek kártyázni, úgyhogy a széke mögött álltam tíz óra tájig, amikor Roth Edmonds azt mondta:

— Mért nem fekszel már le, kölyök?

— Vagy ha már lesni akarsz — mondta Willy Legate —, mért nem fogsz egy nyelvtankönyvet, és abba leselkedsz? Ez a kölyök minden ronda szót ismer a szótárban, minden pókért a pakliban, minden whisky-cimkét a pálinkaházban, de a nevét, azt nem tudja leírni. Vagy te tudod? — kérdezte tőlem.

— Nincs szükségem arra, hogy le is írjam a nevemet — mondtam én. — Itt van a fejemben, és nem felejttem el, hogy ki vagyok.

— Tizenkét éves vagy — mondta Walter Ewell. — És mondd csak, mint férfi a férfinak, életedből ugyan hány napot szenteltél az iskolának?

— Hol van ennek ideje iskolába járni — mondta Willy Legate. — Mi értelme is volna szeptembertől november közepéig iskolába járni, amikor úgysis félbe kell hagyni akkor, hogy ide jöjjön hallani Ernest helyett. Aztán meg mi értelme volna januárban visszamenni az iskolába, amikor alig tizenegy hónap múlva megint november tizenötödike lesz, és akkor kezdheti előlről az egészet, hogy Ernest megtudja, merre mennek a kutyák?

— Különbén pedig, ne nézz a lapomba — mondta Roth Edmonds.

— Mi van? Mi van? — mondta Mister Ernest. A hallógomb mindig a fülében volt, de a vadászatra sose hozta magával a telepet, mert a madzag folyvást föllakadna és lepányvázna bennünket, amikor sűrűsége hajtunk keresztül.

— Willy azt mondja, hogy fekügyem le! — ordítottam.

— Te sose urazol senkit? — mondta Willy.

— Mister Ernestet leuraзом — mondtam én.

— Helyes — mondta Mister Ernest —, akkor feküdj le. Nincs rád szükségem.

— Szórol szóra — mondta Willy. — Süket, nem süket, egy ötvendolláros hírvást akkor is meghall, ha meg se mozdul az ember szája.

Le is feküdtem, aztán kis idő múlva Mister Ernest bejött, aztán megintcsak el akartam mesélni, hogy milyen nagyinak látszott az agancsa, még egy negyedmérőföld felére is, benn a vízben. Csakhogy ám ordítoznom kellett volna, és Mister Ernest csak az egyszer ismerné el, hogy nem hallja, amit mondok, ha Dan hátán ülnék, és arra várna, hogy mutassam meg, merrefelé mennek a kutyák. Így aztán csak lefeküdtünk, és nem is telt el semmi idő, Simon már verte is a kanállal a palacsintasütő fenekét, és üvöltözött, hogy — Ébresztő, forró a hajnali fekete! —, aztán átmentem a folyón, most sötétben, lámpával, aztán megettettem Dant meg Roth Edmonds lovát. Szép napunk volt kilátásban, és napsütés; még a sötétben is tisztán láttam a fehér fagyot a leveleken meg a bokrokon: éppen olyanforma nap, amilyenkor az a hatalmas vén betyár, aki ott fekszik a nádasban, szeretni fogja a hajtást.

Aztán ettünk, aztán átküldtük a les-állványokat Ike McCaslin bátyó részére, hogy azokra az állásokra kerüljenek, amiket kinézett magának, mert ő volt a leges-

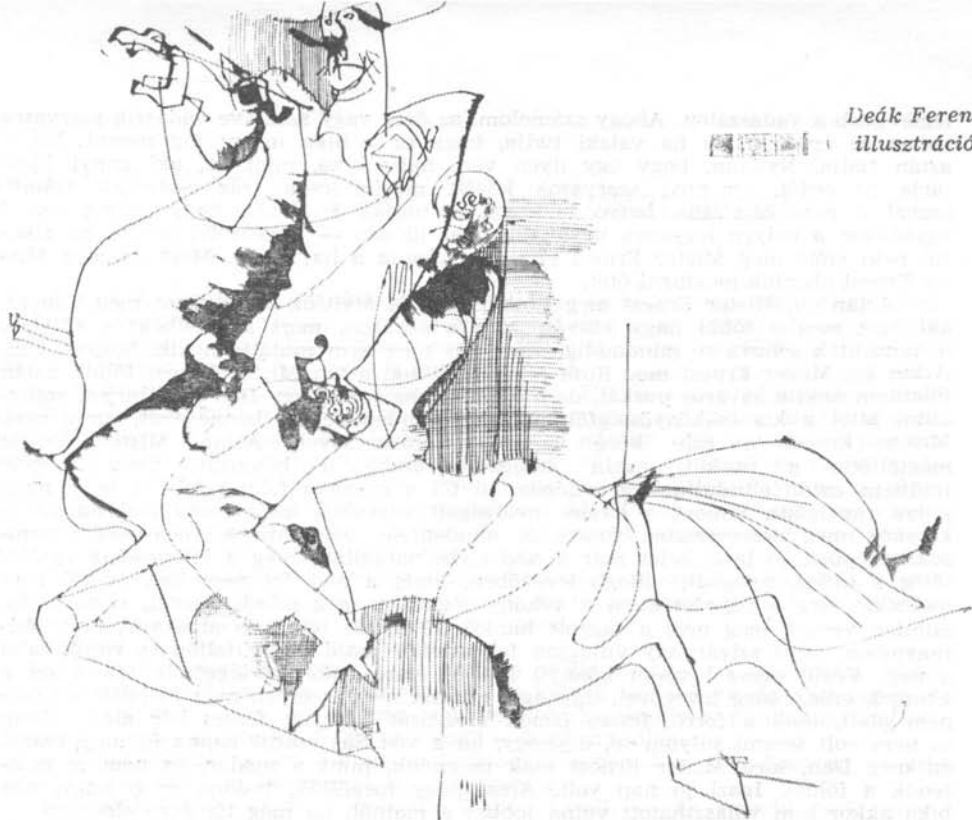
legöregebb a vadászaton. Ahogy számolom, az öreg vagy száz éve vadászik szarvasra ebben az erdőben, és ha valaki tudja, hogy ez a bika merre fog menni, hát ő aztán tudja. Nyilván, hogy egy ilyen vén, nagy bika, mint ez, aki annyi ideje járja az erdőt, amennyi szarvasok között megint csak száz esztendőt számít, szóval ő meg McCaslin bátyó biztosan el tudják rendezni, hogy máma reggel ugyanazon a helyen legyenek ugyanabban az időben — teszem fel persze, ha sikerül neki előre meg Mister Ernest elől megugrania a hajtásban. Mert én meg Mister Ernest akarjuk megfogni ötét.

Aztán én, Mister Ernest meg Roth Edmonds átvittük a kutyákat meg Simont, aki Sast meg a többi nagy kutyát tartotta pórázon, mert a kicsikék, a kölykök nem mentek sehová se mindaddig, amíg Sas meg nem mutatta nekik, hogyan kell. Aztán én, Mister Ernest meg Roth felnyergeltünk, aztán Mister Ernest fölült, aztán föladtam neki a záváros puskát, de a kantárt hagytam, hogy Dan meg bírjon szabadulni attól a kis csökönyösségtől, amelyik minden reggel benne volt, amíg csak Mister Ernest a füle közé vágott a puskacsővel. Aztán Mister Ernest megtöltötte a puskát, aztán átengedte addig a kengyelt, amíg mögéje fölültem, aztán elindultunk a védőpásztán föl a morotva felé: legelől a négy nagy kutya ráncigálta Simont a hátára madzagolt egycsovű kováspuskájával együtt, a kölykök meg eszeveszetten futkostak mindenfelé. Mostanra kivilágosodott; nem-sokára éppen jó lesz: kelet már a nap elébe sárgállott, meg a lélegzetünk is füstölög a hideg, nyugodt, villogó levegőben, amíg a nap föl nem kel, és föl nem melegíti; meg a repedésekben a vékony jégkéreg, meg minden levél, minden ág, minden vessző, meg még a fagyott hantok zúzmarás teteje is arra vár, hogy felragyogjon, mint szivárvány villogjon fel, amikor majd végre feljön és rájuk talál a nap. Végül egész bensőm könnyű lett és feszes, akár a léggömb, tele ezzel a könnyű, erős, hideg levegővel, úgyhogy, mintha nem is érezném a ló hátát az ülepem alatt, csak a forró, feszes izmok mozgását a forró, feszes bőr alatt, ültem és nem volt semmi súlyom se, úgyhogy, ha a vén Sas szagot kapna és megugrana, én meg Dan, meg Mister Ernest csak mennénk, mint a madár, és nem is érintenők a földet. Igazi jó nap volt. Arra, hogy megöljük, tudom, ez a nagy, vén bika akkor sem választhatott volna jobbat a mainál, ha még tíz évre elodázza.

És tényleg, alig, hogy a morotvához értünk, megláttuk a csapáját a sárban, ahol tegnap este kijött a folyóból, úgy terpeszkedett a puha sárban, mint valami tehénnyom, akkora volt, mint a tehéné, akkora, mint egy őszvéré; Sas meg a többi kutya már feküdt is bele a pórázba, úgyhogy Mister Ernest szólt, ugorjak csak le, és segítsek Simonnak tartani őket. Mert én meg Mister Ernest pontosan tudtuk, hol lehet ökelme: egy kis nádas-szigeten a morotva közepén, ahol mindaddig lapulhat, amíg a kutyák véletlenül föl nem vernek valami ősztát vagy szarvastehént, ezek aztán futhatnak a morotva mentén mindkét irányban fölfelé is, lefelé is, és magukra csalhatják a kutyákat, úgyhogy ökelme kióvakodhat és visszaosonhat a morotván le a folyóhoz, átúszhatja, aztán ugyanúgy itt hagyja a környéket, ahogy másszor is mindig, egy nappal az idény előtt.

Hát épp ez az, amit mi sehogys se akartunk, hogy most is ezt tehesse. Így aztán hátrahagytuk Rothot lovastul, hogy vágja el az útját, és terelje Ike bátyó leseire, ha megpróbálna visszaosonni le a morotván, és én meg Simon a pórázos kutyákkal felfelé mentünk a morotván, amíg Mister Ernest a ló hátán azt nem mondta, hogy már elég, akkor bekanyarodtunk az erdőbe, negyed mérföldnek a felére, a nádastól följebb, mert ma déli szél fog lenni, amikor majd föltámad, aztán lefelé fordultunk a nádasnak, aztán Mister Ernest kiadta a parancsot, hogy eresszük rá őket, mi meg lerántottuk róluk a pórázat, aztán Mister Ernest átengedte a kengyelt, és megint mögöttem ültem.

A vén Sas már régesrég nyomon volt, mert ő épp olyan jól tudta, mint mink, hogy hol lapulhat ez a vén betyár, csak még egyáltalán nem lőtt ki, hanem csak fúrta magát keresztül a varjútövisen, nyomában a többi csapázó kutyával, és még Danen is látszott, hogy ő is tud erről a bikáról, lassan ügetni kezdett, kicsit ugrálva az indák között, úgyhogy már el is foglaltam a búvóhelyemet Mister Ernest derekán, még mielőtt arra kerül sor, hogy Mister Ernest megpiszkálja. Mert amikor mink igazában nekiveselkedünk, és húzunk sebesen a szarvas nyomában, akkor én már leginkább nem Dan hátán ülök, hanem Mister Ernest derekán, a búvóhelyemből agaskodom ki, úgyhogy Willy Legate mondta is, hogy amikor Mister Ernest sebesen látgat az erdőben, az úgy néz ki, mintha egy gyereknagyságú, üres kezeslábas lobogna Mister Ernest farzsebéből.

De nem is csak hogy rajtaütés lett belőle, hanem valósággal a hegyébe ugrotunk. Sas egészen mögéje lopózkodott, vagy lehet, hogy tán rá is lépett, amikor heverészett ottan, és azt gondolta, hogy még mindig holnapután van. Sas csak hátrafordította és felkapta a fejét, és azt mondta, „Ott megy”, és mink hallottuk is, ahogy a bika áttört a nádas elején. Akkor már az egész kutyafalka mögötte vonított, Dan összehúzta magát, hogy kiugorjon, de ebből nem lett semmi, mert a feszítőzablának ugrott, és Mister Ernest lefelé irányította, belé a morotvába, körül a nádason, és föl a másik parton. Csakhogy sose kellett neki azt mondania, „Merre?”, mert én már a vállá fölött mutattam, befészkelve magam a bűvőhelyemre az övön, épp ahogy Mister Ernest megpiszkálta Dant azzal a vén, nagy rozsdás sarkantyúval a magassarkú csizmáján, mert amikor Dan ezt megérzi, kilő, mint egy dinamitpatron, keresztül-kasul mindenem, amin csak át tud törni, és amikor nem tud, akkor fölötte vagy alatta, fölötte, mint a madár, alatta térden csúsza, mint a vakond vagy egy nagy menyét; Mister Ernest végig a hátán, mert neki ott van kapaszkodni a nyereg, és én is végig a hátán, mert nekem meg ott van kapaszkodni Mister Ernest; én meg Mister Ernest nem hogy hajtanók ilyenkor a lovat, hanem inkább ő visz minket, feltéve, ha kapaszkodunk. Mert amikor jön a hajtás, Dan nem törődik azzal, nincs-e ott valaki; így vakuljak meg, ha egymaga is nem tudná rákülden, aztán követni a kutyákat, nélkülem vagy Mister Ernest, vagy Simon, vagy senki nélkül.

Épp hogy ezt csinálta. Kelltt is: a kutyákat már alig hallottuk. Sas nyilván egyenest a vén betyár farára szegezte a szemét, úgyhogy az jobbnak látta végtére is tovább vinni onnét a bűdöst. És mostanra már egészen biztos jó közel kerülhetek Ike bátyó leshelyéhez, és Mister Ernest lefogta és tartotta Dant, aki összegörnyedt, farát hányta, reszketett, mint az őszvér, amikor a farkát vágják, mi meg a lövésekre füleltünk. De egy darab se jött, és Mister Ernest fülebe üvöltöttem, hogy jobb lesz tovább menni addig, amíg hallok a kutyákat, akkor szárat adott Dannek, de a lövés még mindig sehol, és akkor már tudtuk, hogy a hajtás elhagyta a leshelyet, mintha ez a vén betyár csakugyan lidérc volna, ahogy Simon meg a

többi cseléd állította, aztán kirobbantunk a sűrűségből, és csakugyan Ike bátyó volt ott Willyvel, aki a lábnál állt egy nedves ösvényen.

— Mindönkön átjött — mondta Ike bátyó. — Hogy hogy csinálta, azt nem tudom. Csak egy pillantásnyit láttam. Akkorának látszott, mint egy elefánt, és akkora hintaszék a fején, hogy egy bögő bikaborjút el lehetne ringatni benne. Egyenesen lefele tartott a börcön. Jobb lesz, ha mentek tovább tik is; azok ott a Disznó-ágnál nemigen fogják elhibázni.

Hát aztán, újra elhelyezkedtem a búvóhelyemen, aztán Mister Ernest megint megpiszkálta Dant. A börc egyenest délnek húzódott; nem volt az se indás, se bozotos, úgyhogy gyorsan bírtunk haladni, neki a szélnek, mert már az is fel-támadt, meg a nap is fenn volt már, pedig idom se volt észrevenni, fényesen, erősen és velünk egymagasságban ragyogott és szikrázott át az erdőn, a zúzos leveleken, mint a szivárvány. Hát aztán, megint hallottuk a kutyákat is, valamennyiszor a szél fölérősödött; most nyerhettünk volna időt, de Dan még mindig ügetésre volt fogva, mert most nem lehetett tudni, micsoda lenne a jobb: az-e, ha gyorsan érünk oda, még mielőtt ő odaérne a Disznó-ágiak leshelyeihez nyolc mérföldnyire a mieinkétől, vagy épp hogya lassan, abban az esetben persze, ha azok is elszalasztják. És csakugyan, kis idő múlva hallottuk a kutyákat; Dant lépésre fogtuk most, hadd fújja ki magát kicsit, és hallottuk őket, elhalón jött föl a széllel, csak most nem a hajtás hangja, hanem a csapázásé, mert a vén betyár nyilván még jó darabon erre följebb elhatározta, hogy abbahagyja a hülyéskedést, és összeszedte magát, megugrott, és egy jó mérföldet vetett maga meg a kutyák közé — egészen addig, amíg neki nem futott azoknak ott lenn a leshelyeken. Szinte láttam, ahogy megáll egy bokor mögött, kikukucskál, és azt mondja, „Mi van itt? Mi ez? Ez az egész istenverte környék tele van máma emberrel?” Aztán visszanez a vállá fölött arrafelé, ahonnan a vén Sas meg a többi kutya vonít utána, közben azt latolgatja, mennyi ideje van kiszámolni, hogy mi legyen a következő húzása?

Kivéve, hogy majdnem hogy túl jól számolt. Hallottuk a lövéseket; olyan volt, mint a háborúban. A vén Sas nyilván megint a farára szegezte a szemét, és a vén betyárnak nemigen lehetett más választása. Kitört. „Pu, pu, pu“, aztán megint „pu, pu, pu, pu“, mintha három-négynek egyszerre kellett volna bandában rávetnie magát, mielőtt még akár csak elfarolni is lett volna ideje; én meg üvöltöttem, „Nem! Nem! Nem!“; mert ő a mienk volt. A mi babunkat ette, a mi zabunkat, a mi nádasunkban lakott; évről évre figyeltük őt, olyan volt, mintha mink neveltük volna, és akkor a mi hajtásunkon, a mi kutyáink orra előtt legyen megölve idegenektől, akik nyilván megpróbálják elverni róla a kutyákat, és aztán félrehúzzák, mielőtt még egy darab húst is vághatnánk belőle.

— Fogd be a szád és figyelj — mondta Mister Ernest. Hát aztán így is csináltam, és meghallottuk a kutyákat; nemcsak a többieket, hanem Sast is, és se nem szagot kereső, se nem csaholó, se nem dobod el volt a hangjuk, se nem semmi, hanem mint amikor szemük előtt van a vad, aztán, hogy már rég megszűnt a lövöldözés. Az ám, az orruk előtt látták a zsákmányt. Ahogy Willy Legate mondaná, ha Sas csak egy adag whiskyt is bevett volna, megfogta volna azt a szarvast; de így csak ment tovább, már régesrég el is ment, amikor kiugrattunk a sűrűből, és megláttuk a szivarokat, akik a lövöldözést csinálták: guggolva csúsztak-másztak ott körbe-körbe, nézték a földet meg a bozótot, mintha csak, hogya elég sokáig nézik, akkor bizony vérfoltok fognának kivirágozni az ilyen növények szárain meg levelein, mint a szeder meg a málna, amikor pedig a vén Sast még lehet hallani, amint váltig mondja nekik, hogy abból, ami öelötte van, vér ugyan ki nem jött egy csepp se.

— Szerencsések volt, fiúk? — kérdezte Mister Ernest.

— Azt hiszem, eltaláltam — mondta egyikük. — Tudom, hogy eltaláltam. Most keressük a vért.

— Hát ha meglelitek, csak fújjatok a kürtbe, visszajövök és segíték nektek bevinni a táborba — mondta Mister Ernest.

Így aztán mentünk tovább, mentünk most sebesen, mert a hajtást már megint alig lehetett hallani, csak mentünk sebesen, mert ez után a mindenféle lövöldözés meg izgalom után mintha nemcsak a bika, hanem a kutyák is új erőre kaptak volna.

Ismeretlen helyen jártunk most, mert ennek előtte sose kellett ilyen messzire hajtunk, mostanra mindig végezni szoktunk; most meg már elértük a Disznó-

ágot, amely jó tizenöt mérföldre a mi táborhelyünk alatt fut bele a folyóba. Víz volt benne, nem beszélve a kidőlt fákról meg a fadarabokról, meg ilyesmikről, és Mister Ernest megint visszafogta Dant, és azt kérdezte, hogy „Na merre?” Csak alig-alig hallottam őket, keletre egy csöppet, mintha a vén betyár eltért volna attól a szándékától, hogy Vicksburgba vagy New Orleansba megy, ahogy az elején látszott, és úgy döntött, hogy bekukkant Alabamába, ami könnyen lehet, mert hogy épp arra tartott, méghozzá sietve, úgyhogy mutattam is, és fölfordultunk a morotvának átjárót keresve, és talán találhattunk is volna, teszem föl, ha Mister Ernest nem úgy határoz, ahogy észrevettem, hogy erre egy csepp időnk sincsen.

Olyan helyre jutottunk, ahol a morotva tizenkét vagy tizenöt lábnyra összeszűkül, és Mister Ernest azt mondta, „Vigyázz, megpiszkálom,” és már csinálta is; még csak annyi időm se maradt, hogy jól befészkeljek a vackomba, már fönn is volt a levegőben, és aztán megláttam az indát — vadszőlő volt, olyan köteg, mint a csuklóm, egyenest a morotva közepén csavarodott át hosszában —, de azt hittem, hogy látja ő is, és arra vár, hogy elkapja és átlökje a fejünk fölött, hogy elférjünk alatta, és tudom, hogy Dan is látta, mert még a fejét is szügyébe vágta, hogy alatta ugorjon át. De Mister Ernest az égvilágon semmit sem látott egészen addig, amíg az inda Dan nyakát horzsolva a nyeregkápa alá nem akadt; mink közben repültünk tovább a levegőben, az inda meg kifeszült, úgyhogy valaminek végül engedni kellett. A nyeregheveder engedett. Az szakadt el, Dan meg nyomult tovább, és kivéve a kantárt, tiszta meztelen kapaszkodott fel a túlsó parton, mi pedig, én meg Mister Ernest, meg a nyereg — Mister Ernest még mindig a nyeregben ült és lövésre készen tartotta a puskáját, én még mindig kapaszkodtam Mister Ernest övébe —, lógtunk a levegőben az öböl fölött a kifeszült indán, mint valami kifesztett gumiparittyában, amíg az visszacsapódva kilőtt bennünket a morotván át

visszafelé, aztán leváltunk róla, én még mindig Mister Ernest övébe kapaszkodva, de már alul, úgyhogy becsapódáskor Mister Ernest nyergestül a fejemen lett volna, ha nem másztam volna át a nyergen és Mister Ernest oldalán föl, úgyhogy amikor földet értünk, legalul a nyereg volt, azon Mister Ernest, legfelül meg én, amíg aztán fölugrottam, Mister Ernest meg ott maradt fekve, és csak a szeme fehérjét mutogatta.

— Mister Ernest! — üvöltöttem, és lemásztam a morotvába, tele meríttem a sapkám vízzel, aztán másztam vissza, és az arcába loccsantottam; ő kinyitotta a szemét, de továbbra is csak feküdt ottan, és engemet szidott.

— Az isten rohassza meg — mondta —, mért nem tudsz veszteg maradni ott, ahol a helyed van?

— Maga a nagyobb! — mondtam én. — Palacsintává lapított volna.

— Aztán mit gondolsz, te mit csináltál velem? — mondta Mister Ernest. — Legközelebb, ha nem maradsz ott, ahol az elején, ugorj el tőlem. Meg ne próbálj még egyszer a nyakamba mászni. Megértetted?

— Igenis — mondtam.

Aztán fölkeltem, még mindig átkozódva, és a hátát fogva lemászott a vízhez, tenyerével vizet mert, és arcát, nyakát locsolgatta, aztán merített még és ivott, én is ittam, és visszamásztunk, összeszedtünk nyerget, puskát, és átkeltünk a morotván a kidölt fasadarakon. Na most, ha még el bírnök fogni Dant; nem mintha visszament volna a tizenöt mérföldnyire lévő táborba, mert ha valaki, akkor ő egymagában is nekivágott volna, és megpróbált volna segíteni Sasnak elkapni azt a bikát. De ott volt, ötven yardnyira: varjútöviset eszegetett, úgyhogy visszahoztam, aztán összekötöttük Mister Ernest nadrágtartóját meg övét, meg a vastag, fonott szíjat Mister Ernest kürtjéről, és visszakötöttük Danra a nyerget. Hát nem egészen úgy nézett ki, de lehet, hogy kitar.

— Pláne ha nem hagyod, hogy megint nekiugrassak egy vadszőlőindának, hanem ordítasz előbb — mondta Mister Ernest.

— Igenis — mondtam. — Legközelebb előbb ordítok, pláne ha maga is egy kicsit frissebben ordít, mielőtt legközelebb megpiszkálja. — De különben nem volt semmi baj. csak épp meg kellett egy kicsit könnyebbülni, mielőtt felülünk. — Na, most merre, hova? — mondtam. Mert most aztán, a nagy idővesztéség végett nem lehetett hallani semmit. Aztán meg ez csakugyan új vidék volt ám. Itt irtás volt, és olyan bozót sarjadt, hogy még akkor sem láttunk volna keresztül rajta, ha Dan hátára állunk.

De Mister Ernest még csak nem is válaszolt. Odakanyarodott a morotva partjának mentére, ahol ritkásabb volt, és megint gyorsabban haladhattunk, amikor már Dan meg én kicsit megszoktuk ezt a házilag eszkabált borotvaszíf haslót, és egy kicsit bizni kezdtünk benne. Ez valahogy kelet felé esett, vagy úgy gondoltam akkor, mert nemigen figyelhettem, merre van kelet, hiszen a nap — nem is tudom hova lett a reggel, de csak elmúlt: a reggel is, a fagy is — magasan állt már, mégha a bendóm nem is jelezte, hogy túl járunk az ebédidőn.

És akkor újra meghallottuk. Nem, nem is igaz; nem őt, a lövéseket hallottuk. És most jöttünk csak rá, milyen messzi elcsalingáztunk, mert ebben az irányban csak egyetlen táborról tudtunk, ez pedig a Tüsketábor volt, és a Tüsketábor pontosan huszonnyolc mérföldre van Van Dorntól, ahol én meg Mister Ernest lakunk. Csak a lövéseket, se kutyákat, se semmit. Ha a bika még mindig él, és a vén Sas még mindig a nyomában van, akkor ő is úgy ki van fáradva, hogy annyit se tud szólni, „Itt jön.“

— Meg ne piszkálja! — ordítottam. De Mister Ernest nem feledkezett meg a borotvaszíf haslóról, és csak szárat adott Dannek. És Dan is meghallotta a lövéseket, utat keresett a sűrűségei át, csak szökdécselt át az indákon meg a fadarabokon, ha tudott, ha meg nem, akkor alattuk bújt át. És isten bizony, épp az lett, ami az előbb: két-három ember guggolt, csüszkált a bokrok között vérnyomok után kutatva, pedig Sas váltig mondta nekik, hogy nincs ott semmi. De most nem álltunk meg, hanem csak tovább ügettünk, Dan jobbra-balra szökkent és kényesen kerülgette a fákat, mint egy táncos. Aztán Mister Ernest bedöntötte Dant egészen addig, amíg északnak nem állt a feje.

— Allj! — ordítottam. — Nem erre.

De Mister Ernest csak hátrafordította az arcát a válla fölött. Fáradtnak látszott, meg maszasos is volt, ahol az az előbbi vadszőlőinda lerántotta a lóról.

— Nem tudod, talán, merrefelé tart most már? — mondta. — Ami rajta

múlott, azt megtette, mindenkinek tisztességes lehetőséget adott arra, hogy könnyen célbavehesse, és most már hazafelé tart, vissza a nádasba, a mi morotvánkba. Pontosan besötétedéskor kell ezt véghezvinnie.

És épp hogy ezt csinálta. Mentünk tovább. Most már semmit sem ért a sietőség. Hang sehol semerre; az a fajta novemberi koradélután volt, amikor sehol semmi se mozdul, nem kiált, még a madár se, se a sármány, se a harkály, se a mátyáska, és énnekem úgy rémlett, mintha látnám is, mind a hármunkat — enge-met, Mister Ernestet, Dant —, aztán Sast meg a többi kutyát, aztán a nagy öreg bikát, ahogy a néma erdőn át egyfelé húzunk, egyfelé néz az arcunk, de most nem vágatunk, csak megyünk, mert úgy futottuk meg ezt az igazi jó hajást, ahogy csak tellett tőlünk, és most olyan egyezségformát kötöttünk mink hárman, hogy hazatérünk, ha nem is egy bandában, mert nem akarjuk egymást sem ingerelni, sem kísértésbe ejteni, mert amit mi hárman csináltunk együtt ezen a déli-eltűn, az nem játéka volt csak a tréfa kedvéért, hanem komoly volt, és még mindig mind a hárman azok vagyunk, akik voltunk — az öreg bika, akinek futni kellett, nem azért, mert félt, hanem azért, mert a futás az, amit ő legjobban tud, és amire a legbüszkébb; aztán Sas meg a kutyák, akik hajtották őt, nem mintha gyűlölnék, vagy félnék tőle, de mert ez az a dolog, amit ők a legjobban tudnak, és amire a legbüszkébbek; aztán én, Mister Ernest meg Dan, akik vadásztak rá, nem azért, mert a húsát akartuk, ami különben is túl rágós volna evésre, vagy a fejét, hogy a falra akasszuk, hanem mert most mehetünk haza, és dolgozhatunk keményen tizenegy hónapig a termésért, hogy aztán jogunk legyen visszajönni ide jövő novemberben — mind a hárman, akik most vissza, hazafelé tartunk, békében és külön-külön, de mégis együtt, jövő ilyenkorig, legközelebbig.

Akkor láttuk meg előszörre! Mostanra kinn voltunk az irtásból; akár vágthattunk volna, persze, ha már rég túl nem lettünk volna ezen mind a hárman, és mostanra már meg lehetett mondani, merre van nyugat, mert a nap már fél úton járt lefelé. Mentünk, mendegeltünk mink is, amikor a kutyákhoz értünk: a kölykök meg egy öreg, aki velünk volt, erejük fogytán feküdtek egy nedves horpadásban, lihegtek, és épp csak fölnéztek ránk, amikor elhagytuk őket, de meg se mozdultak, amikor továbbmentünk. Akkor egy hosszú, nyílt tisztáshoz értünk, el lehetett látni legalább egy negyedmértöld felére, és megláttuk a másik három öreg kutyát és száz yardnyira előttünk Sast, mind mentek, hangot se adtak, aztán hirtelen a tisztás távoli végén a bikát magát, ahogy kelt föl éppen arról a helyről, ahol megpihent, hogy bevárja a kutyákat, sietség nélkül állt fel — nagy, nagy, mint egy öszvér, magas, mint egy öszvér —, és még mindig sietség nélkül megfordult, és egy-két pillanatra felénk villantotta a farka fehér belső oldalát, mielőtt összecsapódott mögötte a sűrűség.

Az is lehet, hogy jel volt ez, istenhozzád, egy vizionlátásra. Még mindig lépésben, elhagytuk a három kutyát a tisztás közepén; ott, ahol álltak, amikor a bika eltűnt, ott feküdtek le, és nem is próbáltak talpraállni akkor sem, amikor elmentünk mellettük, és még mindig száz yarddal előttünk Sas is — ő nem feküdt le, mert még mindig állt a lábán, de szétvetve a lába, lelóg a feje — lehet, csak arra várt, hogy kijussunk szégyenének láthatárából. A szeme úgy beszélt, hogy majd megszólalt, amikor elhagytuk. „Ne haragudjatok, fiúk, de ennél többre nem futotta.“

Mister Ernest megállította Dant.

— Ugorj csak le, nézd meg a lábát.

— Nincs annak semmi baja a lábával — mondtam. — A szusz fogyott ki belőle.

— Ugorj le, és nézd meg a lábát — mondta Mister Ernest.

Így aztán megcsináltam, és amikor Sas fölött álltam, hallottam a záváros puská hangját, klikk-klakk, klikk-klakk, klikk-klakk, csakhogy akkor nem gondoltam még semmire. Az is lehet, hogy csak járhatja a patronokat, hogy biztosan működjön, ha még egyszer meglátjuk, vagy az is lehet, hogy megnézte, biztosan őszeresés patronok vannak-e benne. Aztán megint felültem, mentünk tovább, még mindig lépésben; most egy cseppet északnyugatnak, mert amikor fehér zászlóját meglengette előttünk, mielőtt a sűrűség eltakarta, az légvonalban a morotva bevágása felé esett. Mostanra már este is lett. A szél elült, a levegő csípős lett, a nap most épp a fák hegyét érintette, pláne amikor itt-ott rést talált, ahol áttörhet, majd hogy nem a földdel egy szinten. És ő is a legkényelmesebb utat választotta most, toronyiránt ment, ahol lehetett. Ahol nyomát leltük puha helyeken, a pi-

henése után először futott egy darabon. De hamarosan ő is lépésben ment, mintha ő is tudná, hol vannak Sas meg a kutyák.

Aztán megint megláttuk. Ez volt az utolsó — a cserjésben, ahová egy nyíláson át, mint fényszóró, betűzött a nap. Csak egy pillanatra rebbent meg, aztán úgy állt ott, teljes oldalát fordítva felénk, nem több, húsz yardnyira, hatalmasan, mint valami emlékmű, vörösen, mint arany a napsütésben, és nap szikrázott agancsa hegyein — tizenkét hegye volt —, úgy, mintha tizenkét gyertya lobogna a feje körül; ott állt, nézett ránk, amikor Mister Ernest fölkapta a puskát, megcélozta a nyakát, meghúzta a ravaszt, és a puská szót, „Csett. Klikk-klakk. Csett. Klikk-klakk. Csett.“ Háromszor szót, és Mister Ernest még mindig célzott a puskával, amikor a bika megfordult, egyetlen hosszú ugrás, farkának fehér belsejele akár a tűzsugár, aztán a sűrűség és az árnyak kioltották; és Mister Ernest lassan és gyengéden visszafektette a puskát maga elé a nyeregkapán keresztbe, aztán csendesen és békésen azt mondta, nem sokkal hangosabban, mint a sóhajlás:

— Az istenit neki. Az istenit neki.

Akkor megbökött a könyökével, és leszálltunk, puhán és vigyázva a borotvaszíz hasló miatt, aztán mellényzsebébe nyúlt, és kivette a szivarját. Megtörtött, ahol ráestem, gondolom, hogy becsapódtunk a talajba. Elhajította, és másikat vett elő. Az is törött volt, úgyhogy leharapott belőle egy falás rágnivalót, a többit eldobta. És most a nap elment a fák hegyéről is, és nem maradt csupán egy nagy vörös sugárzás nyugaton.

— Ne féljen — mondtam —, nem mondom meg nekik, hogy elfelejtette megtölteni a puskáját. Ami azt illeti, azt se kell tudniok, hogy találkoztunk vele.

— Nagyon lekötelezel — mondta Mister Ernest. Nem úgy nézett ki, mintha lenne ma holdvilág, úgyhogy levette a gomblyukába fűzött fonott szíjról az iránytűt, ideadta a puskát, az iránytűt meg rátette egy fatönkre, hátralépett, és szemügyre vette.

— Csak az orrunk után — mondta, aztán elvette tőlem a puskát, kinyitotta, becsúsztatott egy patront a csöbe, fölkapta az iránytűt, én megragadtam Dan kantárját, és elindultunk, ő előttünk iránytűvel a kezében.

Hát aztán, kis idő múlva teljes lett a sötétség; Mister Ernestnek hébe-hóba gyufát kellett gyújtani, hogy el tudja olvasni az iránytűt, amíg a csillagok jól fel nem jöttek, és ki nem választott egyet, ami iránt mehattünk, mert én azt mondtam: — Hogy számítja, milyen messze lehet? —, mire ő azt mondta: — Egy skatulya gyufánál messzebb egy kicsivel. — Szóval, amikor tudtuk, hasznát vettük a csillagnak, csakhogy nem lehetett mindig látni, mert a fa nagyon sűrű volt, úgyhogy még egy-egy szál gyufát csak meg kellett neki reszkírozni. Úgyhogy mostanra már jó lett meg jó sötét, és akkor megállt, és azt mondta.

— Ül fel a lóra.

— De amikor nem vagyok fáradt — mondtam.

— Ül fel a lóra — mondta. — Csak sose kényeztessed!

Azért, mert jó ember volt mindig, amióta csak ismertem, még azelőtt is, amikor két éve anya elment a vicksburgi kocsmárossal, és másnap apa se jött haza, aztán a harmadikon Mister Ernest megjelent Dan hátán, ott a patakparti kunyhónál, amit nekünk adott lakni, úgyhogy apa művelhette a földescskéjét, meg halászhatott is, és azt mondta:

— Teszed le azt a puskát, te, és gyere ide, ül fel mögém.

Így aztán föl szálltam a nyeregbe, pedig a kengyelt se bírtam elérni, és Mister Ernest fogta a kantárt, és biztosan elaludtam, mert a legközelebbi dolog, amiről tudok, az, hogy a mellényem egyik gombja oda lett kötve a nyeregkapához pont azzal a fonott szíjjal az iránytűről, és már jó késő lett mostanra, és már nem voltunk messze, mert Dan folyton vizet szaglászott a levegőben, a folyót. Vagy lehet, hogy az abrakját szagolta meg, mert alig negyedmérfölddel lejjebb elértük a védőpásztát, és mihamar megláttuk a folyót is, fehér köd feküdt rajta némán és puhán, mint a gyapot. Aztán a karám; és fönn, túl a sötétben, a tábor, otthon vagyunk, nem is távolság az innét, elég közel ahhoz, hogy hallani lehessen bennünket, ahogy lenyergelünk, és nyilván abrakoltatunk, ahhoz meg pláne közel, hogy meghallják, amikor Mister Ernest rádudál a kürtjével a sötét táborra Simonért, hogy jöjjön a csónakkal értünk, meg az öreg bika is a nádasában, a morotva villájában otthon van ő is, ő is nyugszik a nagy futás után, hébe-hóba fölriad, inába kapkodó kutyákról álmodik, vagy az is lehet, hogy a mostani lármánk ébresztette föl, de egyik se hosszú időre, csak kis időre, mielőtt megint elaludna.

Mister Ernest addig állt és kürtölt a parton, amíg Simon lámpája belemerült a ködbe, aztán lebotorkáltunk a kikötőhelyhez, ott aztán Mister Ernest egyszer-egyszer túlkölt, hogy Simont irányítsa, míg aztán megláttuk a ködben a lámpát, aztán Simont meg a csónakot; csakhogy én azt hittem, hogy örökig ülök meg hallgatok, és visszaaludtam, mert megintcsak Mister Ernest rázott, hogy szálljak ki, és fölmásztunk a parton, be a sötét táborba, amíg a térdem az ágyba ütődött és beleestem.

Aztán reggel lett, holnap; és mostanra mindennek vége lett jövő novemberig, jövő esztendőig, amikor megint visszajöhetünk, Ike bátyó, Willy, Walter meg Roth, meg a többiek tegnap már akkor visszajöttek, amikor meghallották, hogy Sas hallótávolságon kívülre vitte a bikát, és tudták, hogy a szarvas elment, összepakoltak, hogy útrakészen álljanak ma reggelre, Yoknapatphwába, ahol laknak, míg megint november lesz, és megint visszajöhetnek.

Hát aztán, alighogy megettük a reggelit, Simon a nagy csónakban visszavitte őket fel a folyón oda, ahol a kocsijukat meg a furgonjukat hagyták, és mostan úgy volt, hogy senki rajtam és Mister Ernesten kívül nem ült a padon a konyha előtt a napban; Mister Ernest szivarozott — egy egész szivart, merthogy Dannek most nem volt rá módja, hogy nekivigye egy vadszőlőindának és ledobja. Nem mosta meg az arcát sem, ahol az az inda belevágta a sárba. De ez se volt ám baj; az ő arcán rendszerint volt valami mindig, vagy sárpiszok, vagy traktorzsír, vagy borosta, mert ő nemcsak ültetvényes volt, hanem igazi farmer, aki éppolyan keményen dolgozik, mint akármelyik cseléje vagy részese — épp ez az, amiért legeslegelőször is tudtam már, hogy nem lesz bajom vele, és hogy neki se lesz baja velem, attól az első naptól fogva, amikor fölérzettem, és anya már elment azzal a vicksburgi kocsmárossal, és még annyit se várt, hogy reggelit csináljon nekem, és másnap apa is elment, és már majdnem éjszaka volt az utánakövetkező nap, amikor lovat hallottam jönni, és fölkaptam a puskát, aminek a závarába már akkor beletettem a töltényt, amikor előző éjjel apa nem jött haza, és az ajtóban álltam, amikor Mister Ernest odaért a lóval, és azt mondta:

— Indulás. Apád se igen jön már vissza.

— Azt akarja mondani, hogy magának adott engem?

— Mit számít az? — mondta. — Gyerünk. Hoztam lakatot az ajtóra. Holnap majd ideküldjük a furgont, ha valami kell neked innen.

Hát aztán, hazajöttem vele, és jó is volt, igazi jó lett minden — a felesége három éve meghalt —, asszony nem volt, aki mérgeítsen bennünket, vagy megugorjon az éjszaka közepén valami rohadt vicksburgi kocsmáros-jánossal, és még annyit se várjon, amíg reggelit csinál valakinek. És mi is haza fogunk menni ma délután, de még most nem; mink mindig elidőztünk még egy napot azután, hogy a többiek elmentek, mert Ike bátyótól mindig marad valami zaba, amit nem ettek meg, meg kisüstönfött gabonawhisky, amit ő inni szokott, meg Roth Edmonds bolti whiskyjéből is, amit ő skót whiskynek szólít, de olyan a szaga, mintha egy öreg, zsiros kalapban tartották volna; ülünk a napban még egy napot, mielőtt hazamegyünk, hogy betakarítsuk a jövő évi gyapottermést, a zabot, a babot, a szénát; és a folyón túl, amott, a fák fala mögött, ahol a nagyerdő kezdődik, a vén bika is fekszik ma a napban — pihen máma ő is, anélkül, hogy jövő novemberig valaki is háborgatná.

Így legalább egyvalaki boldog közülünk, és ez tizenegy hónap és egy hétig tart, mert akkor megint gyorsan és messze kell futnia. Így ő ugyanamiatt az egy dolog miatt boldog, amiért mi szomorúak vagyunk, úgyhogy rögtön eszembe is jutott, hogy az is lehet, hogy nekem meg Mister Ernestnek a vetés, a munka, a gyapot, a zab, a bab meg a széna betakarítása nemcsak olyasmi, amivel háromszázötvenegy napig elűjtük az időt, amíg megint jöhetünk vissza vadászni, hanem olyasmi, amit meg kell tennünk, és tisztességesen és jól kell csinálnunk háromszázötvenegy napig, hogy jogunk legyen visszajönni a nagyerdőbe vadászni tizenégyig; és hogy a tizenégy nap, amíg az öreg bika a kutyák előtt szalad, nemcsak olyan valami, amivel elüti az időt addig a háromszázötvenegyig, amikor nem kell neki szaladni, hanem a futás meg a kockázat a kutyák előtt meg a fegyverek előtt olyan valami, amit tizenégy napig csinálnia kell, hogy joga legyen arra, hogy ne zaklassák háromszázötvenegyig. És így a vadászat és a földművelés egyáltalán nem két különböző dolog: hanem épp hogy egyik a másiknak a másik oldala.

— Persze — mondtam. — Az vár ránk most, hogy rendbe tegyük a jövő évi termést. Akkor semmi kívánni a novemberet.

— Nemigen fogod te a következő termést rendbetenni — mondta Mister Ernest. — Iskolába fogsz járni.

Úgyhogy elsőre nem is hittem el, hogy ötlet hallom.

— Mi? — mondtam. — Én? Iskolába?

— Persze — mondta Mister Ernest. — Hogy valami legyen belőled. Hogy tudj magadból valamit csinálni.

— Azt csinálom — mondtam. — Most is éppen azt csinálom. Vadász leszek és földműves, mint magam.

— Nem — mondta Mister Ernest. — Ez most már nem nagyon elég. Volt idő, amikor a férfi csak azt csinálta, hogy tizenegy és fél hónapig túrta a földet, félhónapot meg vadászott. De most már ez nem megy. Most már az nemigen elég, ha csak a vadászat meg a földművelés dolgát igazítod. Az emberiség dolgát kell igazítani.

— Az emberiség dolgát? — mondom én.

— Persze — mondta Mister Ernest. — Ezért aztán iskolába mész. Mert tudnod kell, minek. Tegyük fel, hogy földet művelsz, meg vadászol, és közben megtanulod, hogy mi a különbség a jó meg a rossz között, és teszed a jót. És ennyi elég is volt — tenni azt, ami jó. De most nem így van. Meg kell tanulnod, hogy miért épp ez a jó, és miért épp az a rossz, és képesnek kell lenned arra, hogy elmondod a népeknek, akiknek nem volt rá lehetőségük, hogy ezt megtanulják; meg kell őket tanítanod arra, hogy azt cselekedjék, ami jó, nemcsak azért, mert tudják, hogy az a jó, hanem azért, mert akkorra már megtudták, hogy miért épp az a jó, mivelhogy te megmutattad nekik, megmondtad nekik, megtanítottad rá őket. Ezért aztán iskolába fogsz menni.

— Ez csak azért van, mert magam folyton arra az istenátka Will Legate-re meg Walter Ewellra hallgat — mondtam én.

— Nem — mondta Mister Ernest.

— De! — mondtam. — Nem csoda, ha elszalasztotta tegnap a bikát, amikor pont azoktól a pasasoktól akar tanulni, akik hagyták meglőgni, miután én meg maga isten rohadt éjszakájáig tisztára halálra hajszoltuk Dant meg a kutyákat! Mert maga nem is szalasztotta el! Soha még nem felejtette el megtölteni a puskáját! Hanem igenis szándékosan kiszedte belőle a töltényeket! Hallottam, igenis!

— Jól van na, jól van — mondta Mister Ernest. — Neked melyik kellene jobban? Az-e, hogy a véres feje agancsostul ott legyen hátul a konyhapadlón, a fél húsa egy furgonon útban Yoknapatawpha felé, vagy az-e, hogy feje, agancsa, húsa egyben van amoda el a nádasban, és vár ránk, hogy jövő novemberben megint meghajtsuk.

— És el is kapjuk — mondtam én. Legközelebb nem hagyjuk, hogy Willy Legate meg Walter Ewell hülyének nézzen bennünket.

— Lehetséges — mondta Mister Ernest.

— Persze hogy — mondtam én.

— Lehetséges — mondta Mister Ernest. — Legszebb szó ez a nyelvünkben, nincs is nála szebb. Ez az, ami mozgásban tartja az emberiséget: lehetséges. Élete legszebb napjai nem azok voltak, amikor előre azt mondta: „Igen”; azok voltak a legszebbek, amikor csak annyit tudott, hogy azt mondhatja: „Lehet”. Nem mondhatja azt, hogy „Igen”, csak már utána, mert nemcsak hogy nem tud addig semmit, de nem is akarja addig tudni, hogy „Igen”. Eredj a konyhába, és csinálj nekem egy puncsot. Aztán ebéd után látunk.

— Jól van — mondtam. Felkeltem. — Ike bátyó kisüstijéből akarja, vagy Roth Edmondsnak abból a bolti whiskyjéből?

— Nem tudod azt mondani, hogy Mister Roth vagy Mister Edmonds? — mondta Mister Ernest.

— Igenis — mondtam én. — Akkor hát melyiket akarja? Ike bátyó kisüstijét vagy azt a Roth Edmonds-féle lötytyőt?

Papp Zoltán fordítása